

SAVONAROLA IN NJEGOVI PRIJATELJI

slovensko ljudsko pravdniško središče

Jovan Hristić

Jovan Hristić

se je rodil 1933. leta v Beogradu. Diplomiral je filozofijo na Filozofski fakulteti in je danes profesor dramaturgije na Fakulteti za dramske umetnosti v Beogradu. Od 1971. leta je gledališki kritik časopisa Književnost.

Zbirka pesmi: Dnevnik o Ulisu, 1954; Aleksandrijska šola, 1963. Eseji: Poezija in filozofija, 1964; Oblike moderne književnosti, 1968 (nagrada »Isidora Sekulić«); Čehov, dramski pisatelj, 1981 (Nolitova nagrada). Gledališke kritike: Gledališče, gledališče, 1977; Gledališče, gledališče II, 1982. Drame: Čiste roke, 1960, Orest, 1961 (Sterijina nagrada za radijsko igro, 1961); Savonarola in njegovi prijatelji, 1965 (Sterijina nagrada); Sedmerica: kako bi jih danes brali, 1969; Štirje apokrifi, 1970; Terasa, 1972.

Premiera v petek. 11. aprila, 1986, ob 19.30

Vodja predstave Tonka Orešnik - Šepetalka Ernestina Popović - Ton Stanko Jost - Luč Rudi Posinek - Frizerska dela Maja Dušej - Krojaška dela pod vodstvom Jožice Hrenove in Adija Založnika - Slikarska dela Adolf Aškerc - Rekviziter Franc Lukač - Garderoba Kalina Jenić in Melita Trojar - v.d. tehničnega vodje Vili Korošec.

Jovan Hristić

Savonarola in njegovi prijatelji

Prevedla Majda Križaj

Režija Zvone Šedlbauer

Dramaturg Vesna Jurca

Scena Boro Rotovnik

Kostumi Sanja Jurca

Lektor Jože Faganel

Glasba Lado Jakša

Svetovalka za gib Ana Vovk-Pezdir

Asistent scenografa Simona Perne

O s e b e

MALATESTA..... JANEZ BERMEŽ
ALBERTI..... BOGOMIR VERAS
DOMENICO..... BOJAN UMEK
SAVONAROLA IGOR SANCIN
VALORI..... IZTOK VALIČ
ISOTA..... MILADA KALEZIĆ
GLASNIK..... MIRO PODJED
RABELJ BRUNO BARANOVIĆ
GOBAVEC..... STANE POTISK

Godi se v Firencah, leta Gospodovega 1498

Prvi del - od 18. marca do 7. aprila.

Drugi del - 8. do 9. aprila.

En odmor

Zvone Šedlbauer

PESEM O POGUBLJENJU SVETA

(Canzone de ruina mundi)

Ko se ozrem po svetu, grd pogled mi nudi,
Sveti ogenj ugaša, bol vsevdilj me grudi,
Lepih šeg, kreposti, komu zdaj še mar je:
Lučke božje oljenica več ne varje,
Brez sramu hudobnost kaže svoje garje.

Danes srečen ni, ki ne živi od kraje,
Lokanja krvi ubogih in slabotnih,
Skrunjenja nesrečnih vdov iz nagibov hotnih,
Kruha ne, le brce siromakom daje.

Čednostna in blagoslovljena je duša,
Ki s prevaro, silo užitke si nagrabi,
Kristusa predrzno z grehom gnusnim skuša,
Bližnje svoje kruto uničiti poskuša,
Hvalo ji pojo ljudje, častijo v slavi.

Girolamo Savonarola
(Prevedel -c)

Vesna Jurca

ČAS SAVONAROLE 1452-1498

»Savonarola je bil tako rekoč antihumanist« trdi znani francoski filozof in zgodovinar H. Vedrine. In vendar sodijo letnice Savonarolovega delovanja v obdobje največjega razcveta renesanse in humanistične miselnosti. L. 1454 so iznašli tiskarski stroj; l. 1492 je Krištof Kolumb odkril Ameriko; l. 1498 je Vasco da Gama priplul do Indije; l. 1517 je nastopil Luter s svojimi reformatorskimi točkami; l. 1543 je Kopernik postavil temelje geocentrizmu. Kako je lahko prišlo do anahronističnega nastopa dominikanskega meniha Girolama Savonarole, ki je s svojim misticizmom hotel popeljati svet iz prebujajoče se zavesti o individuu in svobodnem subjektu nazaj v brezimno pokornost srednjeveško verujoče množice?

Politična situacija v Italiji

Konec 15. stoletja je bila politična situacija v Italiji izredno pisana. Za razliko od Anglije, Španije in Francije, ki so bile v tem času že močne zedinjene monarhije, je Italija obstajala še kot razdrobljen skupek raznolikih političnih tvorb: absolutističnih tiranij družinskega tipa (Sforza, Visconti, Medici), mestnih republik in papeške države. Vse tri oblike so bile značilen izraz renesančne miselnosti in državotvornosti: v prvih je bil vzrok močan vladar, simbol svobodnega in samovoljnega subjekta; v drugih so se zgledovali po antičnem modelu demokratičnih republik; papeška država pa si je na povsem posveten način prizadevala dobiti čimvečjo oblast in si s tem povrniti v prejšnjih stoletjih izgubljeni ugled in moč. Rivalstvo med posameznimi državicami ter osebne ambicije knezov, papežev in trgovcev so onemogočale kakršnokoli združitev Italije pod eno vladarsko hišo.

Politična situacija v Firenzah

Za časa Savonarole so bile Firenze kulturni center Evrope. V njih so svoje umetniške sile združevali Brunelleschi, Donatello, Boticelli, Fra Angelico... Politično pa so bile pravzaprav preplet tiranije in republike; do nastopa Medicejcev so bile skupaj z Benetkami najbogatejša in najbolj napredna republika, potem pa so se počasi spreminjale v nekakšno »demokratično tiranijo«.

Prvi Medicejec je bil vodja znamenitega upora »ciompov« v 14. stoletju, naslednji je bil vodja cehov, ki so premagali politično premoč plemičev, tretji je bil že eden najbolj vplivnih trgovcev in bankirjev, član Signorije. Od l. 1429, ko je oblast prevzel Cosimo Medici (kasneje imenovan celo »oče naroda«), do l. 1494, ko je njegovega pranečaka Pietra pregnalo uporno ljudstvo pod vplivom Savonarole, so Medicejci imeli v Firenzah neomejeno oblast, ki so jo vzdrževali izključno z nasiljem; Signoria, svet plemičev in trgovcev, ki je za časa demokracije pomenila vrhovno politično telo, pa je bila to le še na videz. Medicejci so bili tipični renesančni vladarji, dvolični in velikopotezni; na eni strani brezobzirni morilci, na drugi širokogrudni zaščitniki kulture in umetnosti. Cosimo Medici je bil denimo mecen Brunelleschija in Donatella, osnoval je akademijo in platonsko knjižnico. Zadnji pred nastopom Savonarole, Pietro, je podpiral Boticellija.

Zunanja politika Medicejcev

Dvolični so bili Medicejci tudi v zunanji politiki. Ko so se borili za moč znotraj Italije, so poklicali na pomoč Francoze in se prepozno zavedli nevarnosti, ki jo lahko tuja intervencija pomeni za obstoj Italije. Tako sta bila l. 1494 ob vdoru francoskega kralja Karla VIII politična situacija in razpoloženje ljudstva zrela za razcvet Savonarolovega vpliva. Na eni strani so bili Medicejci, ki so bili zaradi svojega tiranstva na splošno osovraženi; Francozi so Firenzam namesto svobode prinesli veliko razočaranje, saj je bil njihov namen podjarmljenje večjega dela Italije. Na drugi strani so bili trgovci in cehi, ki so hoteli večjo samostojnost in so se borili proti samovoljnosti Medicejcev; ljudstvo, ki je nestrpno čakalo odrešitve izpod zatiranja Medicejcev, a je s prihodom Francozov prišlo z dežja pod kap.

Nastop Savonarole

Medtem je v Firenzah že grmel prodorni glas Savonarole, priorja dominikanskega samostana Sv. Marka. Njegove zahteve po čistosti, strpnosti, skromnosti, njegov upor proti skorumpiranim Medicejcem in papežu Aleksandru VI, njegove prerokbe o velikih nesrečah, ki bojo zadele

Firenze zaradi njihove razuzdanosti, vse to je med široko množico naletelo na izredno ugoden sprejem.

Glas, ki govori, pravi: »O vi, vsa mesta Italije, prišel je čas, ko bodo vaši grehi kaznovani. O Italija, zaradi tvojega razkošja, tvoje skoposti, tvoje ošabnosti, tvoje častihlepnosti, tvojih ropanj in tvojih izsiljevanj, bojo prišle nadte številne nesreče, prišle bojo številne šibe. O Florenca, o Florenca, o Florenca, zaradi tvojih grehov, zaradi tvoje krutosti, zaradi tvoje skoposti, zaradi tvojega razkošja, zaradi tvoje častihlepnosti, se bojo zgrnile nate številne preizkušnje, veliko število nesreč. In koga pozivaš ti? O duhovščina, duhovščina, duhovščina, ti, ki si glavni vzrok vseh nesreč, zaradi tvojega slabega vedenja je privršala ta nevihta... O Florenca, danes zjutraj sem ti hotel govoriti, in vsakomur od vas posebej, odkrito, ker nisem mogel nič drugega... Pozval sem vas, da bi se pokesali... Odpusti, odpusti, Gospod, svojemu ljudstvu, Gospod, svojemu florentinskemu ljudstvu, ki želi biti tvoje...«

(H. Vedrine: *Les philosophies de la renaissance*, str. 40-41)

In ko so se nekatere prerokbe uresničile - Francozi so prinesli razdejanje, Medicejci pa so pobegnili - je imel Savonarola tako rekoč celo Firenze na svoji strani. Ker se je Signoria zavedala njegove moči, ga je po izgonu Medicejcev povabila k oblikovanju ustave. Tako je Savonarola osnoval »respublico christiano«, puritansko teokracijo, ki je bila precej naivna in predvsem popolnoma brez posluha za praktične probleme.

Savonarolovi nazori

Savonarolov pravi ideal je bila država, v kateri se vsa bitja v blaženi ponižnosti sklanjajo pred Nevidnim in so vsi strastni konflikti v človeških srcih že vnaprej onemogočeni. Po njegovem svetem prepričanju bi moral človek vse svoje misli obračati edinole k večnemu blagru svoje duše. Osnova za to pa je neizobraženost, nevednost, nebogljenost, srednjeveška zatrtost slehernika.

Po njegovem mnenju bi se smeli z vedami ukvarjati le določeni maloštevilni ljudje, toliko da se ohrani tradicija in kontinuiteta umskega spoznavanja, zlasti pa zato, da bi bilo vedno na razpolago po nekaj duševnih velikanov za pobijanje krivoverske sofistike. Vsi drugi pa bi se smeli učiti

samo gramatike, moralke in verskih nauk (sacrae litterae). na ta način bi seveda vsa izobrazba spet postala izključno last menihov in ker bi morali po njegovem države vladati »najbolj pametni in najbolj pobožni«, bi bila sama po sebi tudi vsa politika v rokah menihov... Zelo jasno se kaže njegov nazor v odnosu do antične literature. »Edina dobra stvar, ki sta jo izvršila Platon in Aristoteles«, tako zatrjuje v svoji pridigi.« so mnogi njuni argumenti, ki jih je mogoče uporabiti v borbi zoper krivoverce. Seveda pa sedita tudi onadva kakor mnogi drugi filozofi globoko v peklu. Vsaka stara baba ima več čuta za pravo vero, kot ga je imel Platon. Bilo bi za sveto vero zelo koristno, če bi na grmadi sežgali prenekatero na videz koristno knjigo. Ko še ni bilo na svetu toliko knjig in ne toliko razumarstva ter disputov, je vera vse drugače uspevala kot poslej.« Klasično čtivo v šolah bi hotel omejiti na Homerja, Vergila in Cicerona in ga izpopolniti s Hieronimom in Avguštinom; zato pa morajo izginiti ne le Katul in Ovid, pač pa tudi Tibul in Terenc.«

(J. Burckhardt, Renesančna kultura v Italiji, str. 381-382)

Vernost renesančnega človeka

Kako je mogel Savonarola spreobrniti sicer tako zelo svobodomiselnih in razgledanih Florentincev?

Burckhardt razlaga to takole: »Silovito orožje, s katerim je Savonarola Florenco pregnetel in obvladal, je bil njegov govor, o katerem nam nudijo njegove pridige, kar na mestu nezadostno zapisane in ohranjene, le zelo pomanjkljivo podoba. Zunanja sredstva njegovega nastopa najbrž niti niso bila posebno velika, zakaj glas, izreka, retorični prijemi itd. so bili njegova slaba stran... (T)oda v Savonarolovih govorih je tlela in plamtela tista sila izredne osebnosti, ki ji potem vse do Lutra ni bilo več enake v Evropi. On sam jo je smatral za posebno božje navdahnjenje ter je zato brez vsake sramežljive skromnosti zelo visoko cenil pridigarški dar: neposredno za pridigarjem sledi v veliki hierarhiji duhov najnižji med angeli.

Ta osebnost, ki se je vsa pretalila v ogenj in žar, pa je potem izvršila še drugačen, še večji čudež: najprej je postal enih misli s Savonarolo njegov domači dominikanski samostan svetega Marka v Florenci, nato pa po vrsti vsi dominikan-

ski samostani po Toskani... Če pomislimo, kakšna je bila sodobna ureditev notranjega samostanskega življenja in kako težko je bilo v njem doseči tudi le najmanjšo spremembo, moramo dvakrat strmeti spričo popolne metamorfoze duha, ki jo je izvršil Savonarola na svojih bratih. In ko se je gibanje dodobra sprožilo, je naraščalo kot plaz na tak način, da so enako misleči v velikem številu vstopali v red dominikancev. Sinovi iz najboljših florentinskih hiš so kot novici v vrstah prihajali čez samostanski prag svetega Marka...

Prerokbe, katerih delna izpolnitev je obdala Savonarolo z glorio nadčlovečnosti, so bile tista opora, ki je z njeno pomočjo vsemogočna italijanska fantazija osvojila in obvladala tudi najbolj zadržani, najljubeznivejši človeški značaj. Na začetku so frančiškani iz observance še verovali, da jim bo mogoče ukrotiti velikega dominikanca... (S)vojemu članu Domenicu da Ponzu so preskrbeli stolnično prižnico in so s še hujšimi prerokbami skušali zasenčiti Savonarolove grozotne slutnje bližajoče se nesreče. Ta mračna tekma je trajala tako dolgo, dokler se je ni naveličal Pietro de Medici, ki je takrat še vladal v Firenci, ter obema zapovedal molk in mir. »(Ibid, str. 378-379)

Obenem je bilo ljudstvo takrat izredno dovzetno za glas spokorniških pridigarjev, katerih poslanstvo je bilo prav v Italiji še posebej spoštovano. Vernost preprostih množic se je namreč še vedno v veliki meri naslanjala na vero v čudeže in zaupanje v magično moč svetnikov.

»Te pridige so postale v pravem pomenu besede italijanska posebnost 15. stoletja.

Red - po navadi je bil frančiškanski... - je pridigarje pošiljal, kolikor so jih le želeli. Običajno je bila taka želja izražena ob priliki hudih sporov, bodisi javnih, bodisi zasebnih, v mestih pa ob časih hudega naraščanja negotovosti in nemoralnosti... Po navadi se je javna pridiga zaključila z veličastno procesijo. Toda visoki mestni uradniki, ki so vzeli pridigarja zaradi varnosti v svojo sredino, so ga tudi tukaj komaj ubranili pred gnečo ljudi, ki so mu poljubljali roke in noge in si na silo rezali koščke od njegove kute... (N)ajvažnejši cilj pridige je bila, kot že omenjeno, pomiritev sprtih in prekinitev maščevanja. Praviloma je prišlo do takih ukrepov šele proti koncu celega cikla pridig, ko je

reka splošnega kesanja in spokornosti počasi preplavila vse mesto in se je tresel zrak od silovitega klicanja: misericordia! - Takrat so se dogajali čudeži svečanih priseg miru in objemov, koso si ljudje planili okoli vratu, pa čeprav je bila med njimi že smrt in prelita kri...

Nasilne, s seboj sprte narave so pod vtisom spokorniških pridig često sklenile, da vstopijo v samostan. Bili so med njimi roparji in hudodelci vseh vrst, pa tudi vojaki brez službe. Tako zelo se je razširilo pobožno občudovanje, zaradi katerega so ljudje poizkušali, da bi se tudi po svoji zunanji življenjski obliki čimbolj približali svetniškemu menihu.« (Ibid, str. 374-376)

Poleg tega po nekaterih pričanjih Savonarolove pridige niso bile filozofske, pač pa aktualne, realne: o vlogi denarja, demokratični organizaciji mesta, državnih in cerkvenih tekočih zadevah. V času največjega navdušenja je množica, ki je poslušala njegov glas, štela celo več kot 15000 ljudi.

Vloga in pomen Savonarole pravzaprav še danes nista povsem jasna. Tako kot so na eni strani njegove reforme usmerjale nazaj v srednjeveško temo, se je v bistvu pravzaprav boril za vrnitev starih republikanskih vrlin,

Med bralno skušnjo za mizo: z desne režiser Zvone Šedlbauer, dramaturginja Vesna Jurca, lektor Jože Faganel, igralci Iztok Valič, Bruno Baranovič...

ki so nekoč Firencam dajale moč. Boj proti korupciji je bil boj celega naroda, ki je dobro čutil, kako Italija drvi v pogubo, razcepljena od notranjih trenj in oslABLJENA zaradi intervencij tujcev ter nasilne papeške politike.

Sicer pa se je Savonarola za časa svoje oblasti nujno moral opirati na svojevrstno obliko teroristične policije. Zahteval je npr. vohunsko službo služinčadi pri gospodarjih, da bi lahko na vsej črti izvedel svoje npravstvene reforme. Organiziral je tudi 3000 nedoletnih dečkov, ki so v skupinah vdiral v hiše in na silo jemali predmete, primerne za grmado. Kot drastičen vzgled zametavanja vsega posvetnega in zunanje razkošnega je namreč Savonarola prirejal velike avtodafeje na trgu Signorije.

»Tu so zgradili stopničasto piramido, zelo podobno rogu-su, na katerem so nekdanj sežigali trupla rimskih imperatorjev. Na spodnji stopnici so bile za temelj nakopičene krinke, lažne brade, lasulje, pustne garderobe itd. Sledile so knjige latinskih in italijanskih pesnikov, med njimi Pulcijev Morgante, Boccaccio in Petrarca z nekaterimi zelo dragocenimi odtiski na pergamentih in manuskripti z miniaturami. Še višje so naložili žensko lepoticje, toaletni pribor, dišave, ogledala, pajčolane, lasulje. nato so prišle na vrsto lutnje, harfe, šahovnice, zvijačne igre, igralne karte. na obeh najvišjih stopnicah pa je bila razstavljena galerija slik, zlasti ženskih portretov in simbolov, ki so delno nosili klasična imena Lucretia, Kleopatra, Faustina, delno pa so bile to sodobne podobe lepe Bencine, Lene Morella, Bine in Marije de Lenzi. Pri prvem avtodafeju je prisotni benečanski trgovec ponudil Signoriji za predmete na grmadi skupno ceno dvaindvajset tisoč zlatih tolarjev: edini odgovor je bil, da so tudi njega dali portretirati in sliko uvrstili med ostale na vrhu piramide. Ko so zanetili ogenj, so člani Signorije prisostvovali na balkonu. Zrak je donel od vzklikanja, od zvokov trobent in od zvonov, ki so peli na ves glas. Potem se je vil sprevod proti trgu svetega Marka, kjer se je celotna Savonarolova družba zvrstila k plesu v treh koncentričnih krogih: v prvem krogu so bili samostanski bratje iz svetega Marka, katerim se je pridružila organizacija angelskih dečkov, v drugem krogu duhovniki in laiki mlajših let, slednjič kar poprek starci, meščani in duhovniki, z oljkovimi vejicami v laseh«. (Ibid, str. 383)

Preizkus z ognjem

Jasno je, da si je Savonarola s takimi ukrepi omejevanja osebne svobode predvsem pri višjih slojih kmalu zapravil simpatije in tako so se v štirih letih njegovega vladanja proti njemu odločno postavili nekdanji privrženci Medicejcev, frančiškani kot notorični konkurenti dominikancev ter papeževi pristaši. V svojih zahtevah po čistosti Cerkve se je Savonarola namreč najbolj strastno boril prav proti takratnemu borgijskemu papežu Aleksandru VI, ki je bil prej kot duhovni vodja le eden od razuzdanih renesančnih despotov. V odgovor na napade je papež Savonarolo ekskomuniciral, kar je omajalo slepo zaupanje Florentincev v njihovega preroka, sprožilo notranje boje med člani Signorije in vzpodbudilo frančiškane, da se prikupijo Rimu in hkrati znebijo svoje konkurence s tem, da Savonarolo pozovejo na javni preizkus z ognjem.

»Prišel je 7. april, dan preizkušnje z ognjem; bila je sobota pred cvetno nedeljo. Na odprtem prostoru pred palazzom della Signoria je bil postavljen 4 vatre visok oder, ki je meril podolgem 500 vatlov in v širino 10. Obložili so ga s prodom in kosi opeke, na to podlago pa so nakopičili veliko množino lesa in dračja, prepojenega z oljem. V sredi je tekel prehod, širok kaka dva vatra, in po tem prehodu naj bi se gibali nasprotniki; Savonarola je posebej prosil Svet desetih, naj skrbi, da se menihi ne bojo mogli več obrniti, ko bojo na grmadi. Nasproti ležečo loggio dei Signori so razdelili v dva oddelka in ju namenili menihom iz redov, ki sta se spopadala v božji pravdi. Vsi dostopi na trg della Signoria so bili zaprti, razen treh cest, mestna vrata so zapahnili. Komunalna straža je skrbela za red in mir. Pred loggio se je postrojilo 300 mož pehote pod poveljstvom Mercuccia Salviatija, ki je bil Savonaroli zelo vdan. Nedaleč proč je stalo 500 compagniaciev z Dolfom Spinijem na čelu, ob palači pa 500 stražnikov, vodil jih je Gioacchino della Vecchia. Trg je bil do zadnjih kotov natlačen z ljudmi. Že od polnoči so se zgrinjali z vseh strani, čakaje uro za uro na čudež, o katerem niso nič kaj dvomili. Tudi hiše v soseščini so bile polne radovednežev, zasedena so bila okna in celo strehe. Preizkušnjo so sprva napovedali za popoldne.

Savonarola je temu ugovarjal, češ da morajo biti pri tako resni stvari vsi trezni, zato so jo oklicali za dopoldne. Okrog desete ure so se prikazali frančiškani, v trumah in brez blišča, »kot da bi šli na turnir«. Pol ure pozneje so prispeli bratje iz S. Marca.

Savonarola je zjutraj maševal, obhajal je vrsto vernikov, potem pa je na kratko spregovoril ljudem, ki so ga poslušali napeto in s pridržanim dihom. Opozoril je na veliko razliko med »nepogojnimi« in »pogojnimi« napovedmi in pripomnil, da je doživel v minuli noči dvojno razodetje: nepogojno - da bo končna zmaga prav gotovo njegova, ter pogojno v zvezi s preizkušnjo, ki da bo tudi njemu v prid, če bo sploh prišlo do nje. Ali bo ali ne, tega ne more reči, vendar domneva, da bo, ker so stvari dozorele. Samo Bog dela čudeže, človek mora vztrajati v ponižnosti in moliti, četudi je popolnoma prepričan v zmago. Kar njega samega zadeva, mu čudeži niso potrebni, po naravni poti lahko dokaže pravičnost svoje pravde. »Ampak«, je nadaljeval, »če nas izzovejo, se moramo postaviti v bran, da vera ne bi trpela škode. O. Gospod, ti veš, da se ne spuščamo iz predrznosti v to stvar, marveč zato, ker so nas nasprotniki izzvali. Včeraj sem vam že povedal, da zli duh ognju ne more vzeti moči, lahko pa zavre njegov učinek s pomočjo hladnega telesa, zna ga celo pogasiti. A zapomnite si: kjer gre za vero, Bog ne bo dopustil, da bi imel hudič zadnjo besedo; hudič prav tako ne more preprečiti resnice, da bi se izkazala. Če ima torej nasprotnik čarovnika, naj ta kar plane v ogenj! V primeru, da ne bo zgorel, je naša igra izgubljena. Lotili se ga bomo z molitvijo: če bo ostal nepoškodovan - kar je sicer nemogoče - bomo priznali, da nam ni rešitve. Pomislite: kadar gre za stavo med nasprotnikoma različnih ver, različnih bogov, bojo obojni bogovi storili vse, da bi dosegli zmago.

No, sovragi častijo boga, ki je čisto drugačen kot naš Kristus. Pregarjajo nas kakor Turki in pogani. Kristus, naš Bog, bo vsekakor zmagal, ni je sile, kateri bi se uklonil. Ko bo zmaga naša - o čemer sploh ni mogoče dvomiti - bojo morali nasprotniki priznati našega Boga in mu ponižno služiti.

Zapeli bomo »Te Deum«, brez lahkomišelnosti, spokorno. Tako pomemben dan, kot je današnji, je treba proslaviti s

spokorniškimi dejanji. Postite se torej, če morete, ob kruhu in vodi, molite! Gospod, ti veš, da si nisem kar prisvojil pravice do oznanjanja tvoje besede, temveč si mi jo ti naložil. To ljudstvo mi je zaupalo, ker si me ti poslal - pokaži mu torej, prosim, to jutro, da vladaš v nebesih in na zemlji! Naj verujejo, da si me poslal, naj zavoljo tega spremene svoje življenje, v tvojo čast in slavo! O, Gospod, usliši me to jutro in oznani, da smo govorili resnico!«

(Iz knjige J. Schnitzer: Savonarola. Prevedel -g)

Toda Signoria ni in ni hotela dati znaka za začetek preizkusa z ognjem. Razpoloženje množice, ki je bila sprva popolnoma prepričana, da se bo zgodil čudež in bo dokazan Savonarolov »prav«, se je v teku pričakovanja polnega dne polagoma spremenilo v sprva zadržano, potem pa vedno bolj očitno negodovanje; in končno se je pojavil tudi dvom v samega Savonarolo. Odlašanje s preizkusom je bila nadvse spretna taktična poteza Signorie, ki je v ljudstvu omajala slepo vero v preroka in napetost povečala do skrajne stopnje. Ko je bilo zvečer dokončno jasno, da preizkusa ne bo, je bila množica pripravljena obrniti se proti svojemu nekdanjemu idolu.

Konec

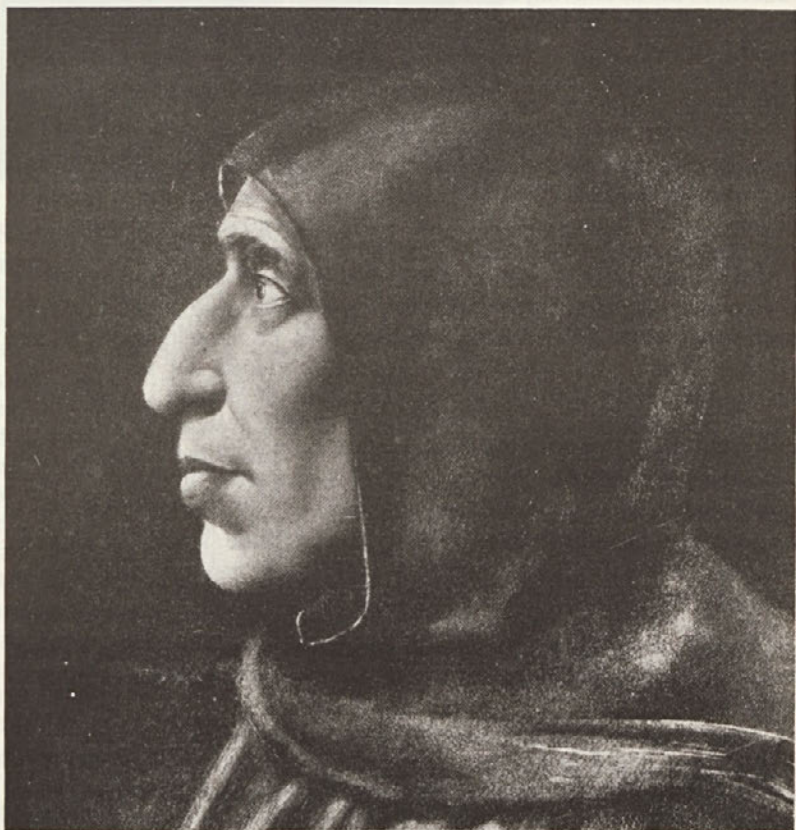
Po tem je bilo le še vprašanje časa, kdaj bojo Savonarolo dokončno odstranili. Papeževi pristaši v Signoriji so počasi pobili vse Savonarolove privrženca in tudi razpoloženje vraževerne množice se je zaradi neizvedenega preizkusa Savonarolove resnice obrnilo proti njemu. Tako je Savonarola po mučnih bojih med inkvizitorji in menihi končno padel v roke inkviziciji, ki ga je po treh procesih skupaj z dvema najbolj zvestima sobratoma konec aprila 1498 obesila, trupla pa sežgala in pepel vrgla v Arno.

Na oblast so se spet vrnil Medicejci; toda spomin na Savonarolove apokaliptične vizije se je med množico ob vsaki nesreči še dolgo vedno znova oživiljal.

Dominikanski red je Savonarolo pred nedavnim predlagal za »Blaženega«.

ODLOMKI IZ SAVONAROLOVIH PRIDIG (JOSEPH SCHNITZER: SAVONAROLA)

Že kot otrok sem misli usmeril k resnici, z leti pa se je ta moja usmerjenost še okrepila. Laži sem napovedal večno vojno, in bolj ko živim za preroški poklic, bolj se budi v meni lakota po resnici - ali torej more biti moja pridiga le izbruh prevzetne goljufivosti? Kakor v meni, se tudi v drugih ljudeh razodevajo dobrodelni učinki. V srenji sv. Marka je 250 menihov, mož iz najboljših družin, mnogi od njih so opravljali visoke službe v državi in cerkvi, pa so se pridružili redu še po moji ekskomunikaciji. Vsi žive samotarsko, odrekaj polno življenje, nenehoma molijo in edina stvar, ki jo iščejo, je resnica, obenem z menoj so za moj nauk pri volji umreti - ali bi bilo torej mogoče, da bi Bog, ki nas uči moliti med neizrekljivim vzdihovanjem, (Rimlj, 8,26) preslišal našo molitev? Kje bi bila potlej njegova dobrota? Mar ni pridiga obrodila prelepih sadov tudi med laiki? Ali ni Kristus dejal: Po njih delih jih

Upodobitev Savonarole (Firenca, samostan Sv. Marka)

boste spoznali«? (Mat. 7,16). In ali niso, nasprotno, ravno najočitnejši grešniki tisti, ki najbolj silovito preganjajo moj nauk? Na vsak način se je vzdignil zagrizen odpor. Nevzdržnost obtožb, ki so jih namerili zoper mene, postaja očitna spričo notranjih protislovij v teh obtožbah, kajti eni me razglašajo za človeka poštene narave, a preproste pameti, ki ga trapijo blodnje, drugim sem prekanjen zapeljivec. Med mojimi zoprniki je predvsem neki Samuel, ki pa se mu je uprl grof Fioanni Francesco Pico, proti ostalim je nastopil minorit Giorgio Benigni, ki mu v filozofiji in teologiji zlepa ne najdeš para, potlej pobožni kanonik Domenico Benivieni in učeni Giovanni Nesi, torej menih, duhovnik in laik.

Moja pridiga ima dva glavna dela: obrambo krščanske vere in nравstveni nauk, pa napoved cerkvene reforme. Slednjega ni mogoče niti dokazati, niti ovreči, vrh tega pa bi se tisti, ki bi hotel mojo prerokbo pobijati s trditvijo, da reforme ne bo, prav tako ožigosal za preroka, očitok, ki ga je naperil vame, bi padel nanj. Več ko očitno je, da se nisem pregrešil zoper cerkveni nauk. Mojo stvar raziskujejo v Rimu najbolj izkušeni možje, nasprotniki pa zalezujejo vsak moj korak: ko bi se bil le malo razkril, bi me že zdavnaj zalotili. Če papež pritrjuje obtožbam, katerih krivičnost je več ko očitna, potem je razlog za to v dejstvu, da imajo veliki gospodje vsega v obilju, razen resnice. Kadar se ljudje sklicujejo na izrek svetega Gregorja o vsesplošni veljavi pastoralne besede, je v tem sklicevanju obilo prilizovanja veljakom; tudi je res, da je zoper to pastoralno besedo mogoče postaviti drugo in drugačno. S trdnim prepričanjem lahko povem, kako me ni nič pekla vest zaradi cerkvenega izobčenja, kajti Tisti, ki mi je razodel prihodnje reči, me je poučil o neveljavnosti izobčenja. Javno sem razodel njegovo neveljavnost; če s tem nisem mogel pomiriti nekaterih uglednih mož, s katerimi sem bil v prijateljstvu, pač niso bili pravi prijatelji; odpadli so zaradi strahu. V primeru, da kdo preučuje to stvar in pritrjuje izobčenju, češ da od tega pač ne more biti škode, pa iz previdnosti in ponižnosti duha, bi mu rekel: oslovska ponižnost! ker v resnici povzroča kar se da veliko škodo, saj bodo z njeno pomočjo uresničeni zli nameni sovražnikov. Kadar poslušáš krivičen ukaz, si si nakopal velik greh; ko bi jaz opustil delo, ki mi ga je Bog naložil, bi zagrešil neodpustljivo napako, kajti Boga moramo bolj ubogati kakor ljudi. Sploh pa je bil ukaz v zvezi s tuscijško kongregacijo samo pretveza; njegovo ničnost sem dokazal v nekem spisu. Skratka: niti sebe niti koga drugega ne slepim. Za sleparja ste me proglasili: no, živite pošteno, pa boste prišli na sled mojim ukanam. Hudič ničesar ne zida, marveč samo ruši.

Pridiga 11. februarja 1498. Pridigal navzlic prepovedi v stolnici. Pridige zapisal Lorenzo Violi, z letaki so jih raznesli po vsej Italiji. »Pridige o knjigi Exodus«.

O, Gospod, kako so se razmnožili moji zoprniki! Mnogi so se vzdignili zoper mene. (Ps. 3,2) To jutro, o Bog, bi se rad malo pomenil s teboj. Pahnil si me na odprto morje in zdaj ne vidim več pristanišča in ne znam več nazaj. Saj pa tudi ne maram več nazaj, celo če bi znal. Ne morem nazaj, ker ti tega nočeš, in nočem nazaj, ker ti tega nočeš. In tako stojim na mestu, kamor si me postavil, in samo ene stvari te prosim.

Savonarolova celica
v samostanu
Sv. Marka

Sovražniki zatrjujejo, da nisi z menoj. Ne prosim te, o moj Bog, za zlato, ne za srebro, ne za mir, ne za pokoj, marveč te rotim - bodi z menoj, pošlji mi luč, podeli mi milost, da bom videl! Podneti v meni nadnaravno svetlobo, da mi bo dano spoznati prihodnje in skrivne stvari, in da torej ne bom slepil sebe in tega ljudstva, kot ga nisem slepil dozdej. In tudi tega te prosim: sproži nov čas, današnji dan bodi začetek velikih stvari! Poloti se novih reči, o Gospod, večjih, kot si se jih doslej! - Povem vam: nikoli ni bilo bolj slavnega časa, nikoli bolj srečnega, kot je tale, kajti slavni in veliki opravki nas čakajo, Gospod pa nam bo stal ob strani. Stopili smo na bojno polje, boriti se hočemo, zmagati hočemo, za vsako ceno. Hudič zganja svoje vojske na kup, z izobčenji in tožbami bi rad zasejal zlo med nas, in Bog to dopušča. Ampak nikar se ne bojte, izobčenje je neveljavno. Vrhovni gospod je le orodje, je le žaga v božjih rokah. Po rojstvu so vsi ljudje enaki. Samo kot božje orodje ima Vrhovni gospod oblast nad podložniki; kakor hitro pa se od božje roke ne pusti več voditi, izgubi predpravice, kakor staro železo je, kakor zavržena žaga.

Vprašali boste, kako naj vemo, ali se Vrhovni gospod pusti Bogu voditi? Bog ljubi pošteno življenje in blaginjo skupnosti. Ko pa torej Vrhovni začne s svojimi ukazi zopraviti poštememu življenju in koristim občestva, ni več orodje v božjih rokah in je zarjavelo železo. Tako je s tem izobčenjem; vsak otročaj ve, kaj so napletali ljudje, ki so ga preskrbeli, in da niso imeli drugega v mislih, kot to, kako bi izpodkopali krščansko življenje in obči blagor. Ljubezen je izpolnitev

postave. Kdor dela zoper ljubezen, tega je Bog sam izobčil. Celo angeli celo vsi svetniki in blažena Devica bi bili izobčeni, če bi ukazali kaj zoper ljubezen. Vsa bitja so podvržena zakonu ljubezni in zato mora vsakdo rajši umreti, kot da bi se pregrešil proti ljubezni. Kadar človek vidi prihajati volka in ga prežene od ovac, pa ga zato izobčijo - ali je tako izobčenje veljavno? Menda ne mislite, da bom bežal? Dobri pastir ne beži, marveč žrtvuje življenje za svoje ovce. Rekel boš: »Vstopi v tisto kongregacijo!« Jaz pa ti povem: »Nikoli! Ne maram, da bi imeli moji otroci lažje življenje, kajti to bi nasprotovalo poštenosti in ljubezni - rajši bi tisočkrat umrl. Mar niso ti mladeniči, te žene in ti možje moji duhovni otroci?« Bržkone boš tudi dejal, naj grem v Rim. Se pravi, naj otroke pustim v krempljih kvartopircev in sodomitov, v oblasti poltenosti in vsakršne grehote?

To bi bilo proti ljubezni. Zahtevaš, naj neham pridigati. Tudi tega ne bom storil, ker bi bilo proti ljubezni. Mar ne vidiš: kakor hitro je bilo pridig konec, je usahnila pobožnost med ljudmi in nečednosti so se razmnožile. Navsezadnje boš dejal, naj se držim zapovedi o izobčenju. Ne bom se jih držal, ker je izobčenje v nasprotju z ljubeznijo in torej

Detajl iz Raffaellovega Disputa z glavo Savonarole (Rim, Vatikan)

brez veljave. »Kako pa veš, da izobčenje nima veljave?« Vem, ker mi je Bog povedal. Kristus je rajši z nami, ki smo prekleti, kot z vami, ki ste blagoslovljeni! »Ampak, brat, varuj se, mnogo pravičnikov je zoper tebe« Ni Vsakdo pravičnik, ki se zdi takšen. Oglej si ljudi, naše nasprotnike, od Rima do sem! Mar niso sami brezbožneži, pravi ali polovični hudiči? In zdaj se ozri naokrog in si oglej vernike, ki so z nami, oglej si njihovo pobožno vedenje, njihovo vnemo za svete zakramente, pa se boš zlahka odločil, s kom bi poslej hotel živeti. Iz verodostojnega vira sem izvedel: ko je v Rimu neki človek govoril z velikim gospodom, z največjim od vseh, mu je ta dejal: Res, opazil sem, da so vsi, ki so nastopali zoper fra Firolama, Florentinci in drugi, povprek grešniki, medtem ko so njegovi branilci poštenjaki. »Sam vidiš, kako je s to stvarjo. In zato pravim - poslušaj me, Rim, poslušaj me Italija, poslušaj me krščansko ljudstvo! Kdor se upira našemu delu, se upira Kristusu. Ljudje priznavajo, da izobčenje pred Bogom ne velja, imajo pa pomisleke ko gre za cerkveni »prav«. Meni zadošča, da mi Kristus ni zvezal rok in da me blagoslavlja. O moj Gospod in moj Bog, obračam se k tebi in ti pravim: če bom kdaj dovolil, da me odvežejo od tega izobčenja, me trešči v pekel! Velik greh bi bil, če bi privolil v odvezo. »Ampak, brat, so duhovniki, ki nam ne dajo odveze« »Ali naj vam povem, kaj morate napraviti, da jo boste dobili? Podmažite z denarjem! In če hočete ozdraviti vso deželo, jih naženite, te duhovnike!«

»Brat, trdiš, da ekskomunikacija ne velja, ampak jaz ti ne verjamem, ker še nisi napravil nobenega čudeža: menil sem, da boš začel resno ukrepati, ko bo prišlo izobčenje«. Izobčenje še ni v celoti izrečeno. Je pa tudi res: ko bi imel oči odprte, bi lahko videl mnoga znamenja. Mar ne veš, čigav sin je umrl v Rimu? Ali nisi videl, kdo je tu izgubil življenje? Lahko bi ti celo povedal, kdo je v peklu. »O brat, pričakoval sem, da nam boš dal ključ! Ni še prišla ura. Dozdaj me nisi mogel pripraviti do tega, da napravim čudež. Ko bom k temu prisiljen, bo Bog iztegnil roko, kot to vелеva njegova čast. Sploh pa ni treba čudežev, da bi prišli do resnice. Glavna stvar je, da moja pridiga spodbuja k pobožnemu življenju, kajti to priča, da je od Boga. Koliko smo molili, kako goreče še zmerom molimo, naj Bog razodene resnico! Ko bi Bog pustil te ljudi v temi, bi mu sploh ne bilo mar človeka. Nauk, ki raste ob preganjanju, nauk, ki svoje privrčence vodi k dobremu v skladu s filozofijo, teologijo, krščansko vero in božjim razodetjem, tak nauk mora biti resničen. Mar ne vidiš, kako nasprotniki lažejo? Pravijo, da sem nagra bil tisoče cekinov - pa jih menda še ni dosti, da bi si kupil odvezo. Kakšne laži raznašajo! Na čigavi strani boš torej stal. Kristus? Zmerom smo govorili resnico, pošteno smo živeli in neznansko veliko molili, zdaj smo prekleti; oni drugi pa so blagoslovljeni, tisti, ki nimajo drugega v mislih kot žretje in spet žretje, pa sebičnost pa priležnice pa lov za prebendami pa vsakršno hudobijo. Ne! Kristus pravi: Jaz sem pot, jaz sem resnica in življenje. Zato se bom postavil na tisto stran, kjer je resnica, na tisto stran, kjer so prekleti - na strani blagoslovljenih je namreč hudič. O moj Gospod in moj Bog, umrl si za resnico in tudi jaz sem pripravljen, da dam življenje zanjo. Ponujam se ti za žrtev in prosim te, ne daj mi drugačne smrti!

Razmišljanje ob Psalmu (50) »Miserere«.

O, jaz nesrečnik, oropan vsakršne pomoči, ker sem užalil nebo in zemljo - kam naj se obrnem? Pri kom naj iščem zavetja? Kdo se me bo usmilil? Bojim se zasukati oči proti nebu, ker sem se zoper nebo hudo pregrešil. Zemlja mi ne bo dala skrivališča, ker sem ji bil v pohujšanje. Tako te obupan in stokaje rotim, Gospod: Usmili se me, o Bog, po svoji veliki dobrosrčnosti! En prepad kliče drugega, (Ps. 41,8), prepad bede kliče prepad usmiljenja, prepad greha prepad milosti. Usmili se, Gospod, pa ne s svojo malo usmiljenostjo, ki pomaga pri telesnem trpljenju, marveč s svojo veliko usmiljenostjo, ki z njo milostno vzdigneš človeka z zemlje. Pravičniki so samo žive priče tvoje usmiljenosti, kajti odrešenja niso dosegli zaradi svojih čednosti, ne zaradi zasluženja ali dobrih del, marveč edino in samo zato, ker je bilo tebi tako po volji. Zato tudi mene nikar ne napodi izpred svojega obličja, pred katerim noč in dan vzdihujem in jočem! Ne daj, da bi propadel, dobri Jezus, saj si moje edino upanje, samo tebe še imam, bratje in sinovi so me zapustili! Usmili se tudi svoje Cerkve, ki je ta čas tako majhna, daj da bo zrasla po številu in po zaslugah, kajti zdaj je nevernikov več kot krščanskih ljudi. Kje je slava apostolov? Moč mučenikov? Sadovi pridigarske besede? Preproščina menihov? Čednostno življenje prvih kristjanov?

Usmrtitev Savonarole (neznani slikar)

Na temo Psalma (30) »In te Domine speravi«

Ko pomislim na brate, me popade otožnost; spomin na sinove mi je v nadlego; ob pogledu na samostan in na celico me zaskoči strah; kadar preudarim, kako je bilo z mojim študijem, me zaboli pri srcu; misel na moje grehe me pritiska k tlom. Žalost divja proti meni z mogočnimi vojskami, z meči in sulicami, posmehljivo mi kliče: Zmerom si zaupal v Boga - kje pa je zdaj tvoj Bog? Molil si k njemu, a nihče ti ni odgovoril. Na vso moč si ga rotil, on je molčal. Klical si svetnike, ampak nihče se ni ozrl k tebi. Zakaj te angeli in blaženi v nebesih niso potolažili, če so res tako dobri, ko je vendar vse polno ljudi prihajalo k tebi in ti pomagalo z besedo in dejanjem, kadar se je le dalo? Zato mi verjemi: naključje vlada svetu, ne Bog. Nič drugega ni, razen to, kar vidimo. Nikar ne bodi prepričan, da boš odrešen, ker je bilo nekaterim grešnikom odpuščeno. Ena sama Marija Magdalena je, en sam levi razbojnik, en sam Peter, en sam Pavel. Saj se menda ne boš silil med redke izbrance, ti, ki si se obložil s tako hudimi grehi, ti, ki si spravljal v jezo sveto Cerkev in užalil nebo in zemljo. Bolje bi bilo, da umreš, kot da še naprej živiš. Samo smrt utegne biti rešitev zate. Pokončaj se! Nehvaležen si bil Bogu, ki te je iz hrušča sveta in iz viharja na morju povlekel v spokojnost reda in v pristanišče samostana; izbral te je za svojega duhovnika, popeljal te je k viru modrosti, odprl ti je modrost Svetega pisma, dal ti je besedo pridigarja in službo veljaka med ljudstvom. Ti si poučeval druge in zanemaril samega sebe, zgubil si modrost. Kaj ne veš, da Bog zavrača prevzetne? Padel si kakor Lucifer; ti, ki si v srcu govoril: »V nebesa se hočem povzpeti!« boš šel zdaj v pekel. Bog te je obsul z dobrotami, ampak zaradi svoje prevzetnosti in nečimernosti si postal spotika vsemu svetu. Čeprav me je žalost na moč pestila, se ji nisem vdal. Upanje, obsijano od nebeškega blišča, mi je prišlo na pomoč in me spravilo na noge. Samo norec govori v duši: »Boga ni!« (Ps. 13,1). Več je v meni obupa kot nevere, ampak spričo božje milosrčnosti se mi znova vrača pogum pa pojem s psalmistom (26,1 f.): »Gospod je moja luč in moje zveličanje, koga naj se bojim?«

Prevedel -g

Drama o ljudeh, ki jim ni nikoli uspelo dozoreti

Ne zdi se mi niti najmanj naključno, da je zgodovina ena od stalnih preokupacij našega časa. Naša dejanja dobijo svoj pomen šele postavljena v zgodovino, kar pomeni, da postanejo nepreklicna. Za dramo zgodovina ni samo bolj ali manj privlačen, bolj ali manj nenavaden kostum, ki si ga oblačijo protagonisti; nasprotno, je možnost - skoraj bi rekel: instrument - za preverjanje človekovega delovanja, prepričanaj ali iluzij, ki so zadaj skrite.

Prevečkrat govorimo, kako je čas, v katerem živimo, čas, ko so izginile vse iluzije, in pri tem mislimo na iluzije o morali, seksu ali družini. Toda imamo še druge, veliko nevarnejše iluzije: ena od njih je iluzija o neizpodbitni resnici, ki nam bo nekega dne dana izpod peresa preroškega filozofa ali iz ust navdihnjenega preroka. Alternativa te iluzije je iluzija absolutnega skepticizma. Obe sta znak nezrelosti. Tako je »Savonarola in njegovi prijatelji« drama o ljudeh, ki jim ni nikoli uspelo dozoreti. »Misliti ni isto kot verjeti«, je nekoč napisal Alen; toda ljudje so prepogosto pripravljene darovati svoje misli in ne dojamejo, da se s tem odrekajo tudi svoji človeškosti.

Jovan Hristić, Bilten Sterijinog pozorja 1965

OPOMBA

Največji del zgodovinskega materiala za dramo »Savonarola in njegovi prijatelji« je vzeta iz obširne študije Pasquala Vilarija »La storia di Girolamo Savonarola« (dva dela, Firenze 1859-1861). Ta študija je bila izdana večkrat, petič l. 1930. Kljub temu, da je - za sodobni okus - napisana z nekoliko preveč poudarjenimi simpatijami do Savonarolovih idej in osebnosti, jo imamo lahko še danes za enega najbolj izčrpnih in obširnih prikazov življenja florentinskega pridigarja. Posebej zanimiv je drugi del študije, ki vključuje tudi precej zanesljiv izbor Savonarolovih tekstov, med katerimi zasluži vsekakor največ pozornosti - po nekaterih virih apokrifni - zapisnik z njegovih zaslišanj: nekatere stavke s teh zaslišanj govori Savonarola v zadnjem prizoru drame.

Kasnejše študije Roberta Ridolfija »Vita di Girolamo Savonarola« (dva dela, Rim 1952) žal nisem mogel dobiti, vendar ne verjamem, da so novejšje raziskave bistveno spremenile dejstva, o katerih Villari tako podrobno govori v svoji knjigi, ko spremlja Savonarolovo življenje tako rekoč iz dneva v dan.

Kar se tiče sodobnih pogledov na to zapleteno in kontroveržno osebnost Firenc 15. stoletja, je treba poleg dejstev, ki jih je najti v vsaki zgodovini ali zgodovini idej (kot je npr. poučna in priročna knjiga Bronowskega in Mazlisha »The Western Intellectual Tradition«) omeniti esej Giovanija Papinija »Leonardo e il Savonarola« (objavljen v reviji »Nuova antologia«, če se ne motim l. 1952) in esej Eugenia Garina, danes verjetno najbolj uglednega in zanesljivega poznavalca italijanskega humanizma in renesanse - »Girolamo Savonarola« (objavljen v »Il quattrocento, Libera cattedra di storia della civiltà fiorentina. 1954). Zanimiv-čeprav v glavnem informativen - je tudi spis Augustina Renaudeta »A propos de Jerome Savonarole« (objavljen v posebni številki revije »Cahiers du sud« posvečeni Savonaroli - No 338, 1956).

Leposlovni teksti o Savonaroli razen nekaterih izjem ne zaslužijo preveč pozornosti. V nemščini obstaja nekaj deset dram, posvečenih osebnosti florentinskega pridigarja. V angleščini se o Savonaroli govori v romanu »Romola« Georgea Eliota, obstaja pa tudi drama v verzih, ki jo je napisala mama T. S. Eliota, za katero ne vem, če je sploh objavljena. Od francoskih prispevkov je vsekakor najpomembnejši Gobino, ki je v svoji »Renesansi« en del posvetil Savonaroli. Kdor se zanima za Savonarolo, mora nujno prebrati ta Gobinojev tekst, ki je zelo zanimivo literarno čtivo - čeprav v mestoma več kot naivni dramski obliki - vendar (vsaj tako se mi zdi) ne meče kake nove luči na življenje »preroka brez orožja«.

Novi pogledi na renesanso - ki jih najdemo v študijah avtorjev, kot so Eugenio Garin, Paul Oskar Kristeller ali Jean Seznec - vsekakor pripomorejo k temu, da to ključno obdobje v zgodovini evropske civilizacije vidimo dosti bolj popolno, kot nam ga je prikazal Burckhardt v svojem klasičnem delu. Vendar moramo priznati, da nihče od kasnejših zgodovinarjev ni imel dovolj pesniške fantazije, da bi nam priklical v življenje večji del tega, kar se je takrat odigravalo v dušah ljudi. V tem pogledu ostaja Burckhardtova knjiga klasična knjiga o renesansi.

Nekatere podrobnosti iz četrte slike - čaščenje hudiča - so vzete iz priznane študije Margaret Alice Murray »The Witch-Cult in Western Europe« (Oxford 1921), kjer je najti veliko materiala iz zapisnikov s sojenj ženskam, ki so bile obtožene čarovništva in povezave s hudičem. Nekaj od tega, kar so te ženske priznale, govori Isota.

Zvone Šedlbauer o sebi in o svojem delu

Kaj me je pravzaprav nagnilo k teatru v tistih občutljivih letih, ko se mladostnik odloča, pa še sam ne ve, da gre morda za usodne reči, ne vem. Verjetno neke vrste narcisoidni zanos, romantizem in ne tisto, čemur bi kdo rekel »problematizacija sveta«. Gledališče je bilo takrat zame sproščujoča neobveznost, šolo pa sem občutil kot dolgočasje - včasih celo kot šikano. Srečo sem pravzaprav imel z naključjem, da nas je na tedanji VII. gimnaziji (Vič) profesorica Ruša Mahkota na nek način želela umiriti (bili smo namreč čudno nemirna generacija) s tem, da nas je kanalizirala v nekakšen gimnazijski teater. Kmalu smo ji kar malo agresivno vzeli krmilo iz rok. In zame se je začelo »obdobje obsesije«. Z neke vrste tihim sramom gledam na to obdobje. Takrat sem bil kot petelin, ki poje in v času petja ne vidi ničesar, ker v zanosu in v prelesti spušča veke... Prvič v življenju sem nekaj zrežiral. Molièrovega Georgea Dandina. Spomnim se velike odgovornosti in hkratne radosti nad možnostjo oblikovanja, komponiranja nekaterih odrskih dogodkov, preprostih komičnih situacij. Spomnim se tudi nemoči in lastnega neznanja, strahu pred osmešenjem, ki je najbrž prastrah vsakega gledališkega začetnika, pa tudi imanenca vsakega gledališkega profesionalca. Spomnim se zametkov nekakšnega sistema, kako obdržati problem v rokah in ne dovoliti, da drugi - nepoklicani brkljajo po njem. Kako onemogočiti, da gledališka skupina postane judovska šola. Spomnim se seveda tudi bedastega diletantskega opoja, ki je sledil po naših premierah. Kot sem že rekel: preveva me sram, vendar pa obenem tudi prepričanje, da je bil prav tedaj tisti pravi čas (star sem bil 16 let), ko se gledališnik lahko ustrezno usmeri, pretrga razmerje s stalno se ponujajočo stereotipnostjo, ki se vleče za vsakomer še iz let osnovne šole, ko so nas učili recitirati s pretiranimi, smešnimi poudarki, z neosnovanim bedastim slavističnim zanosom, solznodolskim čustvovanjem itd. itd. - razdre odnos do institucije gojenega slovenskega šolskega gledališkega diletantizma, tistega, ki ga še danes kot pedagog s čudno stisko in nemočjo srečujem na sprejemnih izpitih naše akademije. Da sem to razmerje razdrl, mi je pomagala srečna okolišči-

na, da sem prav takrat lahko sledil začetku nečesa novega, sodobnega v razvoju slovenskega gledališča. Bojan Štih je z režiserjema Korunom in Petanom repertoarno moderniziral DRAMO. Bilo je mogoče slediti dosežke Odra 57 in raznih drugih ad hoc skupin, ki so v glavnem gojile rahlo hermetičen intelektualen teater. Močan vtis in hkrati zmedo so n. pr. naredile tedanje predstave: Dane Zajc OTROKA REKE in Peter Božič VOJAKA JOŠTA NI, Marjan Rožanc STAVBA. Ta vtis je bil močno prežet s prvinami neke intelektualne askeze; zdelo se mi je, da odbija preprostega gledalca, izobražencu pa da misliti. In to je bilo verjetno dovolj za razglabljanja. Moja diletantska gimnazijska umetniška duša se je ob teh formalno estetičnih dosežkih, ki so se neizbrisno zapisali v splošno slovensko gledališko zgodovino kot idejno, filozofsko, tezo gledališče zgodnjih šestdesetih let, zamislila in se pričela ukvarjati s teatrom kot z organiziranim sredstvom izraza, kot s sredstvom, ki artikulira misel in ne več kot s poligonom za nastop, za eksponiranje nekih domnevnih talentov, ki naj bi prebivali v meni. Prav ta stik in nekaj čarobnih doživetij v tedanji DRAMI, med drugim Korunova predstava Nušičeve AVTOBIOGRAFIJE, je nekaj premaknilo v meni. Poslovil sem se od ideje, da bi bil kdaj igralec. V gledališki režiji sem našel jedro svojega novega interesa.

Na akademiji sem prišel pod okrilje imenitnih pedagogov, ki so ohranjali šolo kompaktno. Teoretiki: dr. Vladimir Kralj in dr. France Koblar (oba v svojih seminarjih bolj vabljiva kot na rednih predavanjih), Filip Kumbatovič, ki je bil takrat v visoki formi. Praktiki: Pino Mlakar, ki je bil edini pedagog na AGRFT od njene ustanovitve dalje, s potrebno visoko, rekel bi, kar briljantno mednarodno izkušnjo umetnika - profesionalca z znanjem. To znanje, ki si ga je pridobil na področju koreografije in baleta, je znal z izjemno energijo in animacijskim darom preliti v nas študente. Samodejno je sprožil našo vero vanj. Verjeli smo v moč Teatra - z veliko začetnico, ki nastane iz nič, iz fantazije. Lomil je v nas malomeščanski sprenevedavi sram. Agresivno je zahteval in nežno izvabljal doživljanje ob vsakem umetnikovem, se pravi, režiserjevem ali igralčevem gledališkem dejanju. Bil je vztrajen in goreč navduše-

valec, ki je sleherni trenutek dal slutiti neko veličastno ozadje v sebi kot v umetniški osebnosti in tudi kot v zasebniku.

Vika Grilova, ki je na akademiji učila dramsko igro, je s svojim materinskim pristopom omogočala neko ustvarjalno gotovost. In nazadnje, ob moji praktični diplomi, ob Christopherja Fryja *GOSPA NE BO ZGORELA*, profesorica Vida Juvanova, ta lovec na nesmisle, odkritelj nerazumljenih in nelogičnih pasusov v igralčevem in režiserjevem delu. Kako nas je znala postaviti osramočene pred bedast in bleferski detajl, ki smo ga v kakšnem trenutku površne samozaverovanosti zmašili skupaj. Petnajst minut pred začetkom vaje je imela navado sedeti na klopi v prvi vrsti gledališke predavalnice in se izzivalno, razdraženo čuditi, zakaj še ni nihče pripravljen na delo.

Slavko Jan je deloval kot pedagog z gotovim znanjem in pametjo prevejanega gledališkega direktorja, intendanta, ki ne komplicira, ampak si prizadeva, da gre »predstava dalje«. Morda zveni smešno, vendar moram povedati, da je prav on znal povedati, kdaj se spleča ob kakšni stvari, ki se nam je zdela problematična, ustaviti in si razbijati glavo in kdaj jo je bolje zanemariti. Nek zanesljiv pragmatiski instinkt, ki mi morda prav pride šele zdaj, ko vodim teater. Kot asistent je deloval tedaj tudi že priljubljeni in živahni enfant terrible Mile Korun.

Že v tretjem letniku mi je v Drami dal Bojan Štih režijo. Najbrž na priporočilo Bojana Stupice, ki sem mu asistiral in igral Gavriilo pri *IVANOVU* A. P. Čehova. Režiral sem Petra Božiča *DVA BRATA* v kontekstu tedanjih zametkov Male drame v Viteški dvorani Križank. Po tej režiji sem mnogo asistiral. V glavnem trem režiserjem: Slavku Janu, Miletu Korunu in Bojanu Stupici. Te asistence so bile temeljito delo in ne le hospitacije, kot je to navada (po krivdi današnjih študentov režije). Ambiciozno sem se vdinjal in bil v očeh svojih vrstnikov verjetno tudi hudo smešen. To je bila moja druga akademija.

Zame najkoristnejše so bile asistence pri Korunu in njegovih velikih in izjemno impresivnih predstavah: Aishi-
lovi *ORESTEJI* in Petra Weissa *MARAT-SADE*. Očarala me je Miletova energija in upornost. Njegova nepopustljiva svežost in smisel za animacijo skupin, pa spet pretanjeno

delo s posamezniki. Posebno močan človeški vtis, skoraj očetovski, pa je name naredila osebnost Bojana Stupice. Od njega se je bilo moč učiti vsak trenutek. Mnogi so sicer rekli, da že ni bil v najboljši formi, ko je režiral IVANOVA. Prirodna avtoriteta, ki je spremenila dotedanji tok teatra, me je očarala. Imel sem možnost družiti se z njim v času njegovega dela. Bil sem ob njem tudi v povsem osebnih trenutkih. Osebnosti, ki bi bile odprte knjige kot je bil Buča (Stupica), ni več v našem gledališču. Bil je človek brez primere.

Tretja akademija pa so bili moji redni obiski Prage. V zimskih počitnicah in, če se je dalo, tudi ob praznikih sem se vozil v Prago gledat predstave Krejčce, Radoka, Grossmana, treh velikih stebrov češkega gledališča šestdesetih let. Spomnim se, da sem v času enega samega obiska, ki je trajal 14 dni, videl 25 predstav. V teatru sem torej sedel popoldne, zvečer in ponoči in, če se je dalo, še dopoldne na vajah pri Grossmanu, ki je takrat obnavljal KRALJA UBUJA Alfreda Jarrya. Poleg drugih predstav sem videl Krejčcovi predstavi TRI SESTRE, ROMEO IN JULIJA in Radokovo režijo IGRE O LJUBEZNI IN SMRTI Romaina Rollanda. Prerojen sem prihajal s teh potovanj. In povedati moram, da me je v smislu izvedbenih problemov v mojem gledališkem življenju najbolj prevzelo prav češko gledališče; kasneje, v sedemdesetih letih pa sem se mnogo zanimal za anglosaške teatre, za Ameriko, kjer sem bil trikrat - dvakrat sem potoval v okviru nekega izmenjalnega programa, enkrat pa sem tam režiral in predaval. Za Slavistični festival, ki ga je priredila Univerza v Kansasu, sem režiral Slawomira Mrożeka TANGO. Ko danes pregledujem spisek opravljenih režij, vidim, da sem režiral skoraj 15 odstotkov angleških in ameriških iger. Na takšno usmeritev je verjetno delovala vabljalnost tekstov Pinterja, Albeeja, Ardena in Bonda. Silno so mi bili pri srcu. Diplomsko na šoli sem opravil šele po dveh letih po absolutoriju. Vmes sem že trdo delal kot profesionalec. Hkrati s tem delom sem še vedno vztrajno asistiral in se ukvarjal tudi z radijsko režijo. Stik z literaturo na področju režije je prav v tem mediju najčistejši. V radiju režiser ostri svoj sluh za tisto, kar bo potreboval za zvočno kompozicijo pri gledališki predstavi. V tem smislu je povsem pravilno,

da sta na naši gledališki šoli gledališka in radijska režija povezani in da slednja ni prepuščena »tehniki«, se pravi, TV in filmu. Ta medija sta se od teatra tako zelo oddaljila, posledice pa lahko zasledimo ob dramski produkciji naše TV.

Kot režiser sem deloval v vseh slovenskih gledališčih. Do nekaterih se mi je kot ustvarjalcu razvil poseben odnos. Ta je bil mnogokrat ogrožen. Da, celo zatrt je bil morda kdaj. Moram povedati, da prihajam do prepričanja o potrebi po večji selekciji besedil, ki naj bi jih režiral, in do selekcije teatrov, ki naj bi v njih delal. Tudi sodelavce bolj izbiram in skratka postajam nekako nezaupljiv, kar je gotovo znak neke vrste profesionalne deformacije.

Svojo režisersko dejavnost delim na nekakšne dele, ki jih močno pogojujejo atmosfere v določenih gledališčih in manj obdobja ali čas, v katerem sem se znašel s svojim režiserskim delom. Zato razdelitev na gledališke hiše: SLG CELJE, SNG MARIBOR, SSG TRST, MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO, SNG DRAMA (Ljubljana), PDG NOVA GORICA, E. G. GLEJ.

Celjskemu obdobju svojega dela pripisujem precejšen pomen. Šlo je za benevolenten odnos vodstva gledališča do mladih ustvarjalcev, kar je v Celju že tradicija. Bojan Štih je na široko odprl vrata mladim igralskim gostom in režiserjem. Iz tega obdobja se rad spomnim predstav: H. Pinter HIŠNIK z Grubarjem, Simčičem in Krošlom, pa gostovanja v ljubljanskem Mestnem gledališču s to predstavo. Spomnim se prerojenega Grubarja in Simčiča, za katerega naj povem, da je malokdo verjel, da bo vloga Micka dobro naredil. Rad se spomnim tudi Calderona: ŽIVLJENJE JE SEN. Pogovorov s prevajalcem prof. Nikom Koširjem, ki sva ga z Igorjem Lampretom, ki je bil dramaturg pri tej predstavi, obiskala in se pogovarjala o tem težkem kapitalnem delu španske klasike, in prof. Dušana Pirjevca, ki sva bila pri njem, da nama je pomagal pri formiranju koncepta. Posebej rad sem imel predstavo ZAMENJAVA Paula Claudela z Jadranko Tomažičevo in s Potiskom v glavnih vlogah ter z obema Krošloma.

V Mariboru sem poleg drugih naredil dve zanimivi predstavi: Cankarjevo LEPO VIDO in Paula Zindela VPLIV GAMA ŽARKOV NA RAST RUMENIH MARJETIC,

oboje na Mali sceni tega gledališča.

Tržaško gledališče je imelo nekdanj več poguma za velike in težje projekte. Ni bilo le »dom kulture«, kar postaja danes. Tedaj so se odločali za velike projekte; kot je bil n.pr.: POMLADNO PREBUJENJE F. Vedekinda. Predstava, ki sem jo naredil s pomočjo treh mladih igralcev: Olge Kacjanove, Aleša Vališa in Zvoneta Agreža, ki so bili tedaj še študentje AGRFT, in s pomočjo celotnega tržaškega Stalnega gledališča.

Ta predstava je pomenila rešno in temeljito pomladitev gledališča v Trstu. Podobno, na teh osnovah, sem želel postaviti tudi Synga: VRAŽJI FANT Z ZAHODNE STRANI in kasneje F. G. Lorco: KRVAVA SVATBA. Na obe predstavi sem intimno navezan, vendar objektivno gledano nista povsem uspeli.

V Mestno gledališče ljubljansko me je pripeljal Lojze Filipič. Režirati mi je dal G. Farquaharja REKRUTNEGA OFICIRJA ali REKRUTE IN LJUBEZEN. Bil je zadovoljen z izdelkom in sodelovanje sva nadaljevala.

Tu sem režiral dva Hienga. Tako rekoč zapored. Prvi: NOČ ŽENINOV je imel precej več uspeha kot drugi: SLAVOLOK. Za Lorcovo DONO ROSITO ALI GOVORICO ROŽ me je navdušil moj prijatelj in dolgoletni sodelavec Marko Slodnjak, s katerim sva preživela intenzivne delovne in prijateljske ure v MGL in v CELJU. Rosita je bila neke vrste prelom v mojem delu. Drugačen odnos do problema mizanscene, ki sem jo v mešani verzno-prozni strukturi Lorcove drame uporabljal kot koreografijo. Tako kot se pasusi Rosite dvignejo v poezijo iz proze, tako se je mizanscena iz realizma gibanja dvignila v neke vrste ples. Na delo v ljubljanski Drami sem se vedno pripravljaj drugače kot na režije v katerem drugem teatru. Ne mislim temeljiteje. V tem smislu sem do vseh gledališč enak. Gre za posebno atmosfero, ki vlada v tem gledališču. Za preplet talenta in prepričanosti vase, ki je včasih nesorazmeren pri nekaterih članih ansambla. Brez dvoma pa gre za najbolj talentiran igralski ansambel v Sloveniji. Morda celo v Jugoslaviji. Nekaj, kar na režiserja deluje blagodejno, je zanesljivost gledališkega znanja nekaj generacij in ne samo ene. Igralci mnogih generacij in mnogih izkušenj pripomorejo k temu, da je izbor idej in instinktivnih umetniških

impulzov več, da so ti živi, včasih konfliktni in ostri. To onemogoča manierizem, ki je stalna nevarnost slehernega ansambla. Drama takšnega manierizma nima. V času, ko so zapodili režiserje (Jamnika, Koruna in Petana) iz hiše, se je v njej kot nizko ležeč plin razbohotila gledališka kriza. Ob rednem dotoku različnih režiserskih in igralskih pa tudi dramaturških idej si je hiša opomogla. Postala je živo gledališče, ki je hitro dojemljivo za vsakovrstne ideje. Tako kot je bilo najbrž tedaj potrebno za določen čas prekiniti stalni odnos s hišnimi režiserji, tako bodo stalni režiserji še prepotrebni temu gledališču. V tem gledališču sem postavil štiri predstave, ki me še danes zanimajo: Johna Ardena ŽIVITE KOT SVINJE, Draga Jančarja DISIDENT ARNOŽ IN NJEGOVI, istega avtorja VELIKI BRILJANTNI VALČEK in M. Bulgakova MOLIÈRE ALI ZAROTA SVETOHLINCEV. Druge predstave mi niso uspеле zaradi raznih, rekel bi, atmosferskih motenj... Gledališče, v katerem rad delam zaradi popolne predanosti ansambla delu, je PDG Nova Gorica. Dosežek, ki mi je v ponos v organizacijskem pa tudi v estetskem smislu, je bil M. Bulgakova DON KIHOT s scenografsko pomočjo Vojteha Ravnikarja in s kostumografijo Marijo Vidau.

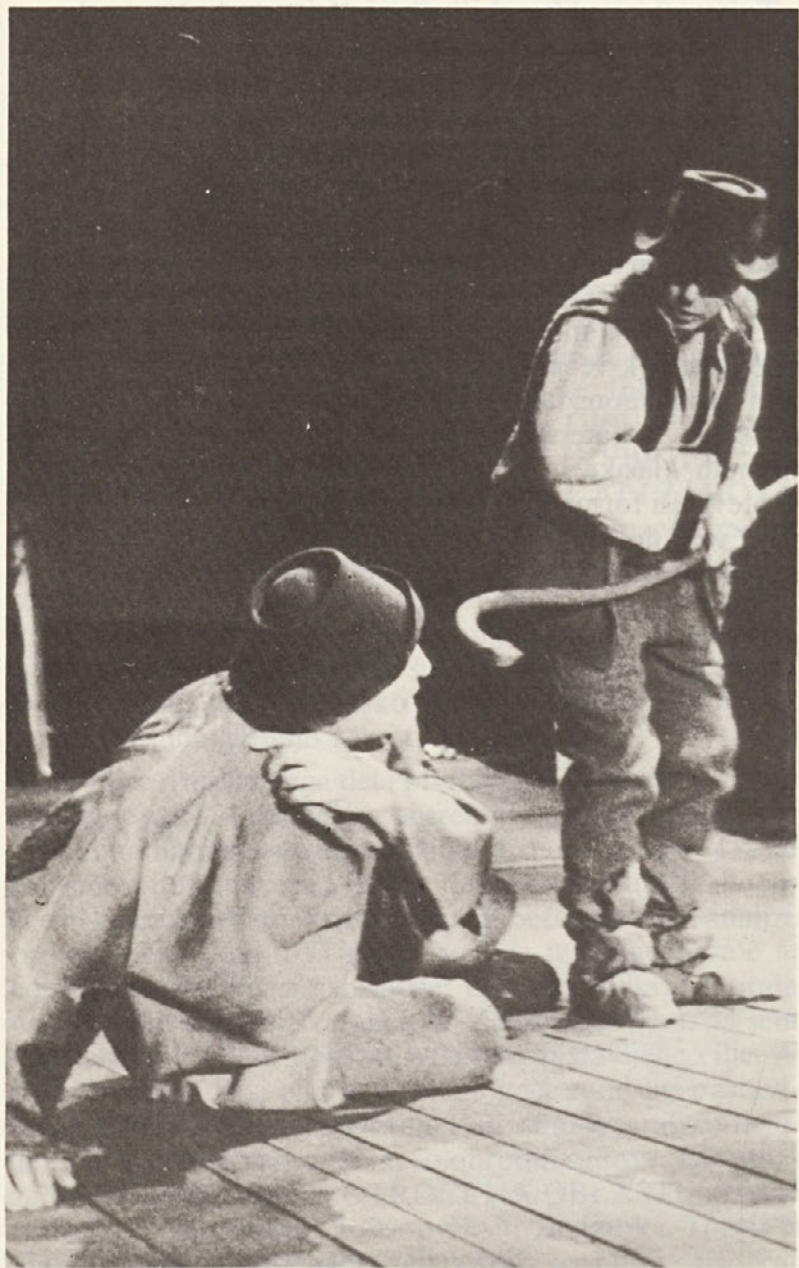
Slepe ulice režiserjevega dela privedejo človeka do spoznanja, da je ves čas delovanja potrebno tudi preverjati svoje delo. V ta namen smo se združili in ustanovili E.G. GLEJ. Bili smo trdni v zavezi, ki me še danes navdušuje. Prijateljske in kolegialne vezi, kritičnost in ljubezen do dela, analize prikazanih produktov, vse to so bile temeljne prvine te edinstvene gledališke asociacije; ta je mnogokrat morala delovati kot kulturniška guerilla. Zadovoljen sem, da sem kot režiser v Gleju dosegel nekatere zastavljene cilje. V tedanjem času bi si bilo n. pr. nemogoče zamisliti postavitve E. Bonda REŠENI v Drami. Zato smo jo igrali v Gleju. To so bili protestni motivi, ki so obrodili sadove. Isto velja za komedijo R. Vitrac OTROCI NA OBLASTI, ki jo je režiral v Gleju Dušan Jovanović, in za Iztoka Toryja s Handkejevim KASPARJEM. Vitrac je bil n. pr. kot besedilo ponujen Drami, pa je bil z zgražanjem zavržen. Ti protestni cilji so bili doseženi in tudi kmalu preseženi. Okrog GLEJA se je nabrala cela vrsta sodelavcev, med njimi Milan Jesih, ki je sodeloval že v tako imenovani

laboratorijski fazi Gleja; napisal je Grenke sadeže pravice, eno od del, ki sem jih zrežiral z največjo lahkoto in v največji radosti. Bilo bi nepošteno, če bi v Gleju vztrajal dlje kot sem. Dušan Jovanović je n. pr. našel drugo institucijo, v kateri ni imel več problemov z nemogočimi pogoji - Mladinsko gledališče. Midva z Markom pa sva počasi odnehala kasneje, Slodnjak je odšel v Mestno gledališče. in nato v Mladinsko, jaz pa sem se posvetil delu na Akademiji in režiranju po ostalih slovenskih gledališčih. Glejeva suknja mi je postala nenadoma preozka. Treba je bilo že spet k večjim, globljim, profesionalno bolj zahtevnim problemom tako imenovanega »tradicionalnega gledališča«, v katerem se je bilo potrebno preverjati na prvinah klasike in modernega teatra, vendar v večji in zahtevnejši formi. Temu teatru sem zvest še danes, ker me nanj veže dolžnost, da to moram početi, saj se mi zdi, da sem eden tistih, ki to tudi znajo delati.

Feri Lainšček
Samorastneži

Režija Franci Križaj

Premiera je bila 7. II. 1986

Jože Pristov, Stane Potisk

Jana Šmid, Drago Kastelic, Bruno Baranovič, Iztok Valič

Janez Bermež, Iztok Valič, Peter Boštjančič, Borut Alujevič

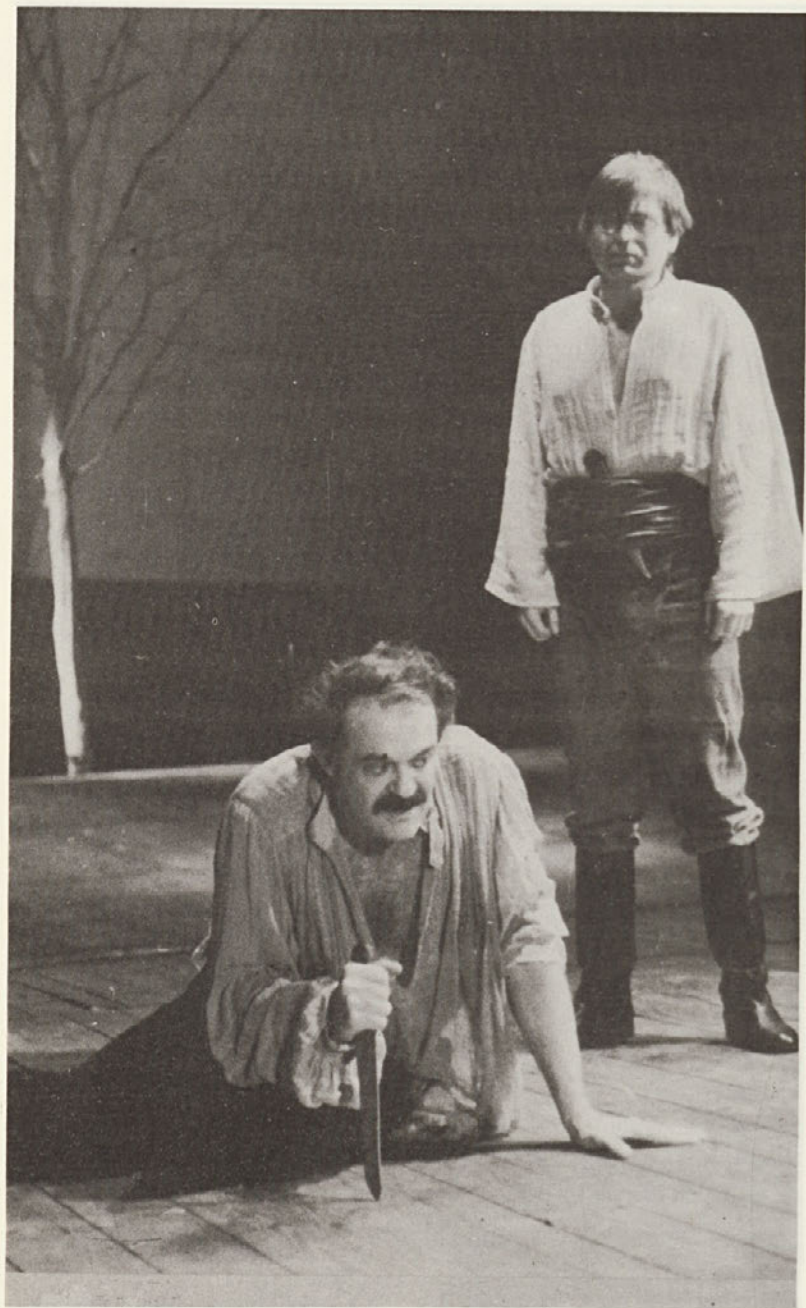
Jana Šmid, Drago Kastelic, Bruno Baranović

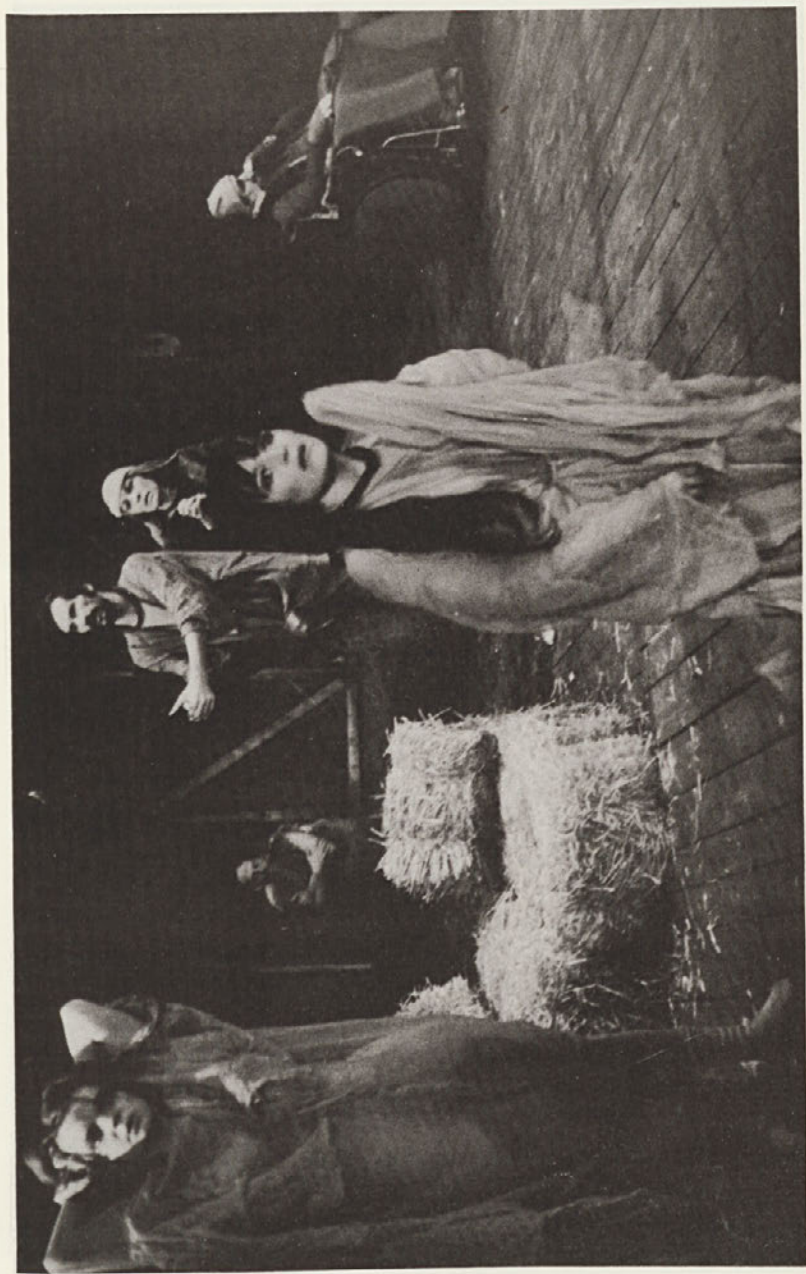
Peter Boštjančič, Jože Pristov, Bojan Umek

Nada Božič, Janez Bermež

Janez Bermež, Bojan Umek

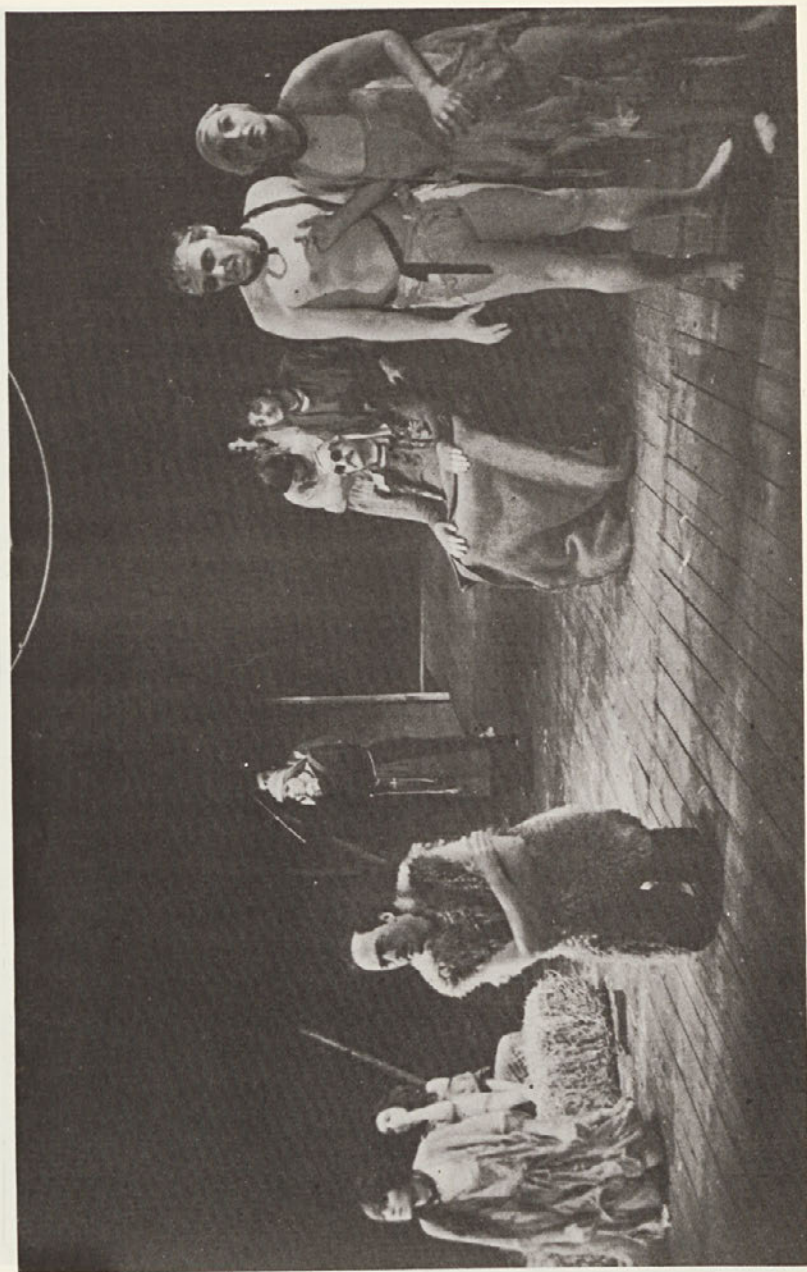
Milada Kalezić, Jagoda Tovirac, Iztok Valič, Igor Sancin, Milada Kalezić, Jana Šmid, Bruno Baranović

Jagoda Tovirac, Iztok Valič, Igor Sancin, Milada Kalezić, Jana Šmid.

Bruno Baranović

Bruno Baranović, Drago Kastelic, Borut Alujevič

Milada Kalezić, Jagoda Tovirac, Iztok Valič, Jana Šmid, Igor Sancin, Borut Alujevič, Bruno Baranovič, Janez Bermež, Drago Kastelic, Bogomir Veras, Anica Kumer

Milada Kalezić, Jagoda Tovirac, Janez Bermež, Bogomir Veras, Anica Kumer

Glavni urednik: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Zastupnik urednika: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Glavni urednik: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Zastupnik urednika: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Glavni urednik: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Zastupnik urednika: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Glavni urednik: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Zastupnik urednika: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Glavni urednik: dr. sc. Miroslav Šušteršič
Zastupnik urednika: dr. sc. Miroslav Šušteršič

Bogomir Veras, Anica Kumer

Gledališki list SLG Celje, sezona 1985/86, šte. 5 - Predstavniki upravnik
Slavko Pezdir - Urednik Janez Žmave - Fotografije celjskih predstav Viktor
Berk - Naklada 1000 izvodov - Tisk Cinkarna Celje - Oblikovanje Ljubo
Domjan - Cena 100 dinarjev

